

Pilguheit kahele Ameerika Ühendriikidesse emigreerunud muusikute rühmale: 1938–1943 esmajoones Austriast ja Saksamaalt ning 1944–1950 Eestist tulnud

Mimi Daitz

(tõlkinud Anu Schaper)

Palju on kirjutatud rahvusvaheliselt tuntud heliloojate, interpretide, teadlaste ja õpetajate kohta, kes emigreerusid Lääne-Euroopast Ameerikasse otse enne Teist maailmasõda ja selle jooksul. Vähe on teada teistest kõrgelt kvalifitseeritud professionaalsetest interpretidest ja muusikaõpetajatest, kes tulid USAsse 1938. ja 1943. aasta vahel riikliku põgenikest muusikute abistamise komitee toel (National Committee for Refugee Musicians).

Komitee asutas Ameerika helilooja Mark Brunswick (1902–1971), kes oli Esimese ja Teise maailmasõja vahel veetnud 13 aastat Euroopas, peamiselt Viinis. City College of New Yorki (kus Brunswick juhtis muusikaosakonda) arhiivide allikmaterjali põhjal teame, et 1938. aasta juuni ja 1941. aasta jaanuari vahel abistas komitee 1496 muusikut. Esialgsete uuringute andmeil oli 1943. aastaks abi saanud kokku ligi 2000 muusikut, enamasti Saksast ja Austriast, mitte ainult sissesõiduviisa näol, vaid ka Ameerikas muusikaõpetaja või interpreedina töö leidmisel.

Teise maailmasõja lõpu poole, peamiselt 1944, sai võimaluse Ühendriikidesse pääseda teine rühm muusikutest põgenikke. Need olid eestlased, kes põgenesid natsistliku ja nõukogude režiimi õuduste eest. Nagu varasem Lääne-Euroopast tulnute rühmgi ei tulnud nad tavaliselt otse Ameerikasse. Paljud eestlased olid kõigepealt Saksamaa põgenikelaagrites, kus nad rajasid kõigi tasemete haridusasutusi ja jätkasid aktiivset tegevust muusikaorganisatsioonides.

Enamik Ameerika eestlaste kohta käivast arhiivimaterjalist, mida varem hoiti Lakewoodis New Jersey's, on üle viidud Minnesota Ülikooli immigratsiooniajaloo uurimise keskusse (Immigration History Research Center) Minneapolises, mida mul polnud võimalik üle vaadata. Kõige tähtsamad sekundaarallikad, mida ma kasutasin, olid Avo Hirvesoo „Kõik ilmalaanen laiali: Lugu Eesti pagulasmuusikutest“ (1996) ning Jaan Pennari, Tõnu Parmingu ja Peter Rebase „The Estonians in America“ (1975).

Hinnates mõlema põgenikest muusikute rühma olukorda Ameerikas, peame kõigepealt heitma pilgu Ameerika immigratsiooni- ja naturalisatsiooniseadustele ning presidendi deklaratsioonidele. See on keerukas ja kõitev teema. Esimese uurimisaluse rühma puhul oli eriliselt huvipakkuv president Roosevelti riigisekretäri Breckinridge Longi antisemitism, samuti Teise maailmasõja eelne määrus, mille järgi tuli viisat taotleja päritolumaal asuvas Ameerika konsulaadis. Selle määruse tunnistas kehtetuks president Truman. Eestlastele tuli eriti kasuks külma sõja poliitika, mis julgustas ametnikke tunnustama isikuid, kelle kodumaad kuulusid nüüd nõukogude võimu alla.

Kaht põgenikerühma võrreldes on selge, et Saksa ja Austria muusikud tulid maale, mis toitus nende kodumaade sajanditevanusest klassikalise muusika traditsioonist – ja neid tuli suurel hulgal. Eesti klassikaline muusika sai alguse 19. sajandi lõpul ja oli Ameerika Ühendriikides kuni hilise 20. sajandini tundmatu. Ja Ameerikasse emigreerus oluliselt väiksem arv Eesti muusikuid. Eestlased tegelesid ka oma väikese rahvuse kultuuri säilitamisega Ühendriikides Eesti Kultuuripäevade, eestikeelsete koolide, kooriühingute ja ESTO päevade kaudu. Nad pöörasid eksiidis suurt tähelepanu oma kogukondadele.

On kindel, et põgenikest muusikute abistamise komitee aitas peamiselt Saksa ja Austria muusikutel töötada oma uuel kodumaal muusikuna. Vajame rohkem uuringuid, et näha, millist rolli mängisid New Yorgi Eesti Muusika Keskus (Estonian Music Center) ja teised organisatsioonid Ühendriikides, aidates oma kaasmaalastel töötada nende valitud eluvaldkonnas ja anda seega panuse Ameerika muusikakultuuri.